

Şərq müdrikliyi ilə Qərb həssaslığını birləşdirən alim

Aida İmanquliyeva görkəmli elm xadimi və yüksək insani keyfiyyətləri özündə birləşdirən insan kimi xatırlanır

"Aida İmanquliyeva Şərqsünaslıq İnstitutu üçün böyük bir şəxsiyyət idi. İnstitutun həyatında aparılan bütün tədqiqat işlərinə çox səriştə ilə rəhbərlik edirdi. İnstituddakı bütün şöbələrin fəaliyyətinə düzgün istiqamət verirdi. Onun vəfatı institut üçün böyük itki idi. Aida xanım institutun fəaliyyətinə uğurlar gətirəcək bir insan idi". Görkəmli ərəbşünas alim Aida İmanquliyeva haqqında söz düşəndə onu yaxından tanıyan insanlar belə deyirlər. "Aida xanımın hansı cəhətini daha qabarıq vermək, hansı məziyyətini ön plana çəkmək müşkül məsələdir. Çünki ondakı bu cəhətlər bir-biri ilə elə möhkəm çulğalaşır ki, onları ayırmaq olmur. İstər-istəməz ona hərtərəfli yanaşmalı, ondan hərtərəfli bəhs etməli olursan"- deyər bildirlər. Görkəmli rus şərqsünası M.Fliştinski onun vəfatından sonra "Aida xanımın itkisi həm rus şərqsünaslığı, həm də Azərbaycan şərqsünaslığı üçün böyük itkidir" - deyər yazıb. Bir çox rus alimlərinin də görkəmli ərəbşünas haqqında xoş xatirələri var.

1992-ci il 19 sentyabr tarixində dünyasını dəyişən Aida İmanquliyeva insanların yaddaşında "Az yaşasa da, xoşbəxt insandır" - deyər yaşayır: "Ona görə xoşbəxtdir ki, o, böyük alimdir, əsərləri dünyanın bir çox ölkələrində nəşr olunur, oxunur və yüksək qiymətləndirilir, adı nüfuzlu elmi məclislərdə, simpozium və konfranslarda hörmətlə qəkilir".

MEHRİBAN ANA, QAYĞIKEŞ NƏNƏ, VƏFALI DOST

"Elə insanlar var ki, hər dəfə onlar haqqında yazanda, yaxud onları xatırlayanda yeni nəyisə tapırsan. Bu insanlar hər dəfə sənə qarşısında yeni bir görkəmdə durur, yeni bir şəkille canlanırlar. Şübhə yoxdur ki, bu, onların ruhən dərinliyindən, şəxsiyyət kimi kamilliyindən, mənəviyyətinin zənginliyindən irəli gəlir. Filologiya elmləri doktoru, professor Aida İmanquliyeva belə insanlardandır"- deyər AMEA-nın həqiqi üzvü Vasim Məmmədəliyev qeyd edir. Akademikin A.İmanquliyevanın zəngin bioqrafiyası - həyat yolu və elmi fəaliyyəti ilə bağlı xatirələri ilə tanış olduqca sözün həqiqi mənasında görkəmli alim və yüksək insani keyfiyyətləri özündə birləşdirən insan kəşf edirsən.

1962-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin (o zamankı S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin) ərəb şöbəsini bitirən Aida xanım ərəb ədəbiyyatı üzrə aspiranturaya daxil olaraq Moskvaya ezam edilib: "Orta məktəbi qızıl medalla, universiteti fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş, ərəb dilinin sirlərini müasir Azərbaycan ərəbşünaslığının banisi, professor Ələsgər Məmmədovdan öyrənmiş Aida Moskvaya boş əllə deyil, yaxşı hazırlıqla getmişdi. Onun elmi rəhbəri dünya şöhrətli şərqsünası, professor Rüstəm Əliyev idi. Aspiranturada təhsil aldığı müddətdə Aida xanım özü üçün tədqiqat obyektini kimi ərəb məhcər (mühacirət) ədəbiyyatını seçmişdi". Aida xanım qısa müddət ərzində namizədlik dissertasiyasını müdafiə edərək məhcər ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələri Mixail Nuaymə və Cübran Xəlil Cübran haqqında monoqrafiyalar yazıb və çap etdirib: "Aida xanım öz istedadı və əməksevərliyi sayəsində qısa zaman kəsiyində keçmiş Sovet İttifaqında yeni ərəb ədəbiyyatının

ən tanınmış mütəxəssislərindən birinə çevrilmişdi. Ərəb məhcər ədəbiyyatı vaxtilə bir çox mütəxəssislər, xüsusilə, dünya şöhrətli ərəbşünas, akademik İ.Y.Kraçkovski tərəfindən tədqiq edilse də, son dövrdə bu sahənin ən görkəmli, ən səlahiyyətli nümayəndəsi məhz Aida xanım idi. Rus tənqidi realizmindən, ingilis romantizmindən və Amerika transsendentalizmindən kifayət qədər təsirlənmiş, lakin bu təsiri mexaniki şəkildə deyil, ərəb zəminində, Şərq kontekstində qəbil etmiş məhcər ədəbiyyatı yeni ərəb ədəbiyyatının dünya miqyasında tanınması sahəsində böyük xidmət göstərmişdir. Şərq ruhunu Qərb düşüncəsi, Qərb analitizmi ilə birləşdirmiş Cübran Xəlil Cübran, Əmin ər-Reyhani, Mixail Nuaymə, İlya Əbu Mazi kimi görkəmli sənətkarlar Şərq-Qərb ədəbi sintezi prosesində mühüm rol oynamışlar". V.Məmmədəliyev qeyd edir ki, Aida xanımın Şərq müdrikliyi ilə Qərb həssaslığını özündə cəmləşdirən ərəb məhcər ədəbiyyatının yaranması, inkişafı, sənətkarlıq xüsusiyyətləri, spesifikasi, onun başqa ədəbi məktəblərdən fərqli cəhətləri, məhcər ədəbiyyatını bir ədəbi cərəyan kimi seçiyələndirən məziyyətlər barədə mülahizə və fikirləri bu gün şərqsünaslıq sahəsində görkəmli mütəxəssislər tərəfindən bəyənilir və qəbul edilir: "Aida İmanquliyeva nisbətən qısa ömür sürməsinə baxmayaraq, özündən sonra zəngin elmi irs qoyub getmiş, fundamental tədqiqatları ilə təkə Azərbaycan və əski sovet şərqsünaslığını deyil, eyni zamanda, dünya şərqsünaslığını zənginləşdirmiş, inkişaf etdirmişdir".

V.Məmmədəliyev Aida xanımı həmçinin gözəl həyat yoldaşı, mehriban ana, qayğıkeş nənə, vəfali dost, olduqca zərif bir qadın kimi də dəyərləndirir: "Yüksək vəzifələr, elmi titullar, ictimai həyatda fəallıq onu bu ümdə insani keyfiyyətlərdən əsla məhrum edə bilməmişdi. Allah-təala Aidanı xoş saatında yaratmış, bir qadın kimi ona hər bir gözəlliyi vermişdi. Şahənə gözəllik, qədd-qamət, zəriflik, yüksək zəka, əməksevərlik, mehribanlıq, qayğıkeşlik, həssaslıq, dostcanlıq, səmimiyyət, həlimlik, şirin dil, əlia-

çıqlıq, yüksək əxlaq - bütün bunlar Aida xanıma xas olan keyfiyyətlərin natamam siyahısıdır. Söz yox ki, milli jurnalistikamızın patriarxlarından olan Nəsir İmanquliyev kimi bir ziyalının evində dünyaya göz açmış, Mir Cəlal kimi məşhur yazıçının, alimin və pedaqoqun ailəsinə gəlin gəlmiş, taleyini, ömrünü akademik Arif Paşayev kimi gözəl bir insanla, dünyaya şöhrətli alimlə, səmimi bir dostla bağlamış Aida xanım elə bu cür də olmalı idi..."

İNSANLARA NÜMUNƏ

Uzun illər Aida İmanquliyeva ilə bir şöbədə çalışan Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Şərqsünaslıq İnstitutunun ərəb filologiyası şöbəsinin müdiri, filologiya elmləri doktoru, professor Vilyayət Cəfər görkəmli ərəbşünası gözəl insan və savadlı alim kimi yada salır: "Aida İmanquliyeva elmlə böyümüşdü. O, elm sahəsinə gəlmişdi və bu sahədə pillə-pillə qalxmışdı - kiçik elmi işçidən institutun direktoru vəzifəsinə qədər yüksəlmişdi. Onun kollektiv arasında hörməti böyük idi. Hamı ilə dolanmağı, münasibət qurmağı bacarırdı. O dövrdə Aida xanımın bir neçə aspirantı vardı. Onların bir qismi elmi işlərini müdafiə etdi. O, şöbənin işinə rəhbərlik edəndə də bir neçə işçi rəhbərliyi altında elmi işini müdafiə etdi". V.Cəfər deyir ki, ümumiyyətlə, institutun elmi həyatında Aida xanımın rolu olduqca böyük idi: "Kollektivin ona olan hörməti elə-belə yaranmamışdı. İstər elm sahəsində, istər həyatda davranış nöqtəyi-nəzərindən o, insanlara bir nümunə idi. Adı bir münəfiqə baş verəndə onu həll etməyi bacarırdı. Bütün bunlar təcrübədən irəli gəlirdi". V.Cəfər qeyd edir ki, A.İmanquliyeva təkə tədqiqatçısı olduğu elm sahəsini deyil, həmçinin bir neçə dil bilirdi: "Aida xanımın tədqiqatı Şərq-Qərb mövzusu ilə bağlı idi. O, həm Şərq, həm də Qərb ədəbiyyatını ətraflı öyrənmişdi,

dərin təhlillər aparırdı. Uzun illər onunla bir şöbədə işləmişəm. Mən aspiranturayı bitirib şöbəyə işləməyə gələndə o, Moskvada namizədlik dissertasiyasını müdafiə edib gəlmişdi. Sonradan mən də elmi işimi müdafiə elədim və biz uzun illər eyni sahədə çalışdıq. Hətta, mən 1976-cı ildə onun elmi biliyini araşdırıb Azərbaycan dilində çapdan çıxan bir kitabı haqqında "Ədəbiyyat" qəzetində məqalə nəşr etdirdim: "Ərəbşünas alimin Azərbaycan dilində nəşr olunan ilk "Cübran Xəlil Cübran" monoqrafiyası çap olunarkən "Kitabı müasir ərəb ədəbiyyatı və xüsusən də onun mühacirətdə (Amerika Birləşmiş Ştatlarında) yazıb-yaratmış görkəmli bir nümayəndəsi haqqında Azərbaycan dilində yazılan ilk mətbu əsər, ilk qaranquş hesab etmək olar"- deyər məqalədə qeyd etdim. Monoqrafiya respublikamızda ərəb ədəbiyyatının təbliği baxımından da təqdirəlayiq əsər idi. Məqalə Aida xanımın özünün də xoşuna gəlmişdi". Aida xanım ərəb filologiyası şöbəsinin yaradıcısı idi. Uzun illər həmin şöbənin rəhbəri kimi çalışıb: "Aida xanım vəfat edən günə qədər həmin şöbəyə rəhbərlik etdi. Şərqsünaslıq İnstitutu onun dövründə böyük uğurlara imza atdı. O, xarici konfranslarda Azərbaycan şərqsünaslığını həmişə layaqətli alim kimi təmsil edirdi". V.Cəfər qeyd edir ki, mühacir ərəb yazıçılarının yaradıcılıqlarını ərəbşünaslığımızda ilk dəfə geniş şəkildə araşdıran, mütəfəkkir ədiblərin ədəbi-fəlsəfi irslərinə Şərq və Qərb mədəniyyətinin ortaq mənəvi dəyərləri, dünya romantizmi sferasında yanaşan A.İmanquliyevanın tədqiqatlarının ən başlıca elmi nailiyyətləri, sözsüz ki, şərqsünas tədqiqatçısının monoqrafiyalarında öz əksini tapıb: "Aida xanım institutun direktoru vəzifəsinə təyin olundandan sonra şöbəyə mən rəhbərlik edirdim. Bu gün də şöbə çox məhsuldar fəaliyyət göstərir. Şöbədə on nəfərdən çox dissertant və aspirant müdafiə edib. Aida xanımın əsasını qoyduğu şöbə bu gün də böyük uğurlar qazanır. Burada çoxsaylı əsərlər çap olunub, elmi-tədqiqat işləri aparılıb. Şöbə görkəmli alimin adına layiq elmi axtarışlarını davam etdirir".

V.Cəfər sonrakı illərdə də Aida İmanquliyevanın elmi fəaliyyəti haqqında məqalələr dərc etdirib. Belə ki, onun müəllifliyi ilə "A.İmanquliyeva: Məqalələr və təcrübələr" adlı 500 səhifəlik kitab dərc edilib. V.Cəfər deyir ki, ümumiyyətlə, institutun ərəb filologiyası şöbəsində nəşr edilən lüğəti də müəlliflər görkəmli alimin xatirəsinə həsr ediblər: "Hazırda mən aspirantlara Aida xanımın mövzusu əsasında mövzu verirəm. Onlardan ikisi müdafiə edib, biri kitab nəşr etdirib.

GÖZƏL İNSAN VƏ MÜƏLLİM

Berlinin Humboldt Universitetinin "Azərbaycan tarixi" kafedrasının professoru Eva Mariya Aux da müəllimini xoş sözlərlə yada salır: "Mən Bakı Dövlət Universitetinin şərqsünaslıq fakültəsində oxumuşam. Əlbəttə, 5 il Azərbaycanda yaşayıb onun tarixi ilə maraqlanmamaq sadəcə mümkünsüz idi. Digər tərəfdən, görkəmli alim Aida İmanquliyeva bizə ərəb ölkələri tarixindən və ədəbiyyatından dərs deyirdi. Biz onun vasitəsilə Azərbaycan haqqında çox şey öyrənirdik. Bu gün Azərbaycan tarixi ilə bağlı apardığım tədqiqatlara, ölkəni sevməyimə görə məhz Aida xanıma borcluyam. O, bütün tələbələrini təkə tədris etdiyi fənni öyrətmirdi. Onlara Vətən sevgisi aşılayırdı. Onun mühazirələrini dinləyənlər mütləq bu ruhda təbiyə olunurdular".

Aida İmanquliyevanın ölümündən bizi 23 illik zaman kəsiyi ayırır. Ancaq illər yaddaşlarda ziyalı bir insanın - görkəmli bir alimin, gözəl və zərif bir qadının xatirəsinə daha da işıq salır...

Təranə Məhərrəmov